

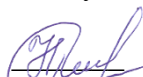

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут природокористування та
гуманітарних наук
Кафедра філософії і суспільних наук

РОБОЧА ПРОГРАМА
Філософія Давнього світу (ОК10)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

(підпис)

Шакун Н.В.
(прізвище та ініціали)

«01» вересня 2025 р.

Розробник (-и): Ольховик М.В., доц. кафедри ФСН, к.ф.н., доц.

(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь і вчене звання)

(підпис)

Робочу програму навчальної дисципліни обговорено на засіданні кафедри філософії і суспільних наук
(назва кафедри)

Протокол від «01» вересня 2025 р. № 8

Узгоджено з гарантом освітньої програми:

(підпис)

Шакун Н.В.
(прізвище та ініціали)

1. Загальна інформація про дисципліну.

Тип дисципліни	Обов'язкова
Мова викладання	Українська
Рік навчання та семестр	1 рік навчання / 1 семестр ОПП «Аналітика суспільно-політичних процесів», першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Викладач	Ольховик М.В.. к.філос.н., доцент
Профайл викладача	ORCID: 0000-0003-2789-9194 Профіль Google Академія: https://scholar.google.com/citations?user=w19GG8kAAAAJ&hl=uk Scopus Author ID 58763548700 Web of Science ResearcherID GPP-4140-2022
Контакти викладача	+38063-841-79-98; marinaolkhovik@gmail.com ; m.v._olkhovik@stu.cn.ua

2. Анотація курсу. Навчальна дисципліна «Філософія Давнього світу» є обов'язковим компонентом підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Філософія» в межах освітньо-професійної програми «Аналітика суспільно-політичних процесів». Курс спрямований на формування у здобувачів здатності до концептуального мислення, історико-філософського аналізу та критичного осмислення ідей, що лежать в основі східних і західних традицій філософствування.

Предметом дисципліни є філософія Стародавнього світу як фундаментальна стадія розвитку світової філософії, її ключові етапи становлення, принципи, понятійні структури та специфіка культурно-історичних форм мислення. Особлива увага приділяється порівняльному аналізу «східного» та «західного» типів філософської рефлексії, їх впливу на формування політичних, етичних і соціальних моделей.

3. Мета та завдання курсу. Метою навчальної дисципліни «Філософія Давнього світу» є формування у здобувачів вищої освіти здатності до історико-філософського аналізу, концептуального мислення та критичного осмислення витоків філософської традиції в її східному та західному вимірах. Курс покликаний дати системне уявлення про становлення філософії як форми духовної рефлексії, що заклала основи світоглядних, етичних і політичних моделей, актуальних для сучасного суспільного аналізу.

Дисципліна охоплює вивчення ключових етапів розвитку індійської, китайської, давньогрецької та римської філософії, розкриває специфіку ортодоксальних і неортодоксальних шкіл, релігійно-філософських учень, а також різноманіття концепцій буття, людини, влади, справедливості та порядку. Навчальний процес передбачає роботу з оригінальними текстами мислителів Стародавнього світу, критичною літературою, участь у дискусіях, написання есе, що сприяє формуванню світоглядної зрілості та методологічної культури здобувачів.

Основні завдання курсу:

- сформувані загальне бачення філософії Давнього світу як найважливішої стадії розвитку світової філософії;
- забезпечити розуміння специфіки розглядуваної культурно-історичної епохи на матеріалі східної та античної філософії;
- розуміти теоретично-концептуальний зміст філософських творів давньої Індії та Китаю, давньої Греції і Риму;
- сформувані понятійне уявлення про специфіку основних ортодоксальних та неортодоксальних індійських релігійно-філософських шкіл та вчень, раннього буддизму та джайнізму, класичного конфуціанства, моїзму та даосизму;
- засвоїти основні ідеї та етапи розвитку античної філософської думки, знати і критично відноситися до різноманітних теоретичних інтерпретацій історії античної філософії;
- аналізувати філософські тексти античності та розуміти їх цінність і значення для розуміння сучасної духовної ситуації.

Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти (ЗВО) має набути або розширити наступні загальні (ЗК) та спеціальні (СК) компетентності, передбачені освітньою програмою:

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК3. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК11. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

СК1. Усвідомлення сенсу філософії, її дисциплінарного розмаїття та місця в системі культури.

СК3. Здатність використовувати в професійній діяльності знання про розвиток основних філософських ідей, учень та напрямків.

СК8. Здатність оперувати філософською термінологією для розв'язання професійних завдань.

СК10. Здатність аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики.

4. Результати навчання.

Під час вивчення дисципліни здобувач ЗВО має досягнути або вдосконалити здатності, передбачені освітньою програмою:

ПРН1. Розуміти сенс філософії, її місце в системі культури.

ПРН2. Розуміти розмаїття та специфіку філософських дисциплін, знати філософську термінологію.

ПРН3. Знати основні етапи, напрямки в історії світової та вітчизняної філософії.

ПРН4. Аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальногуманітарної проблематики.

Після засвоєння дисципліни здобувач ЗВО має **знати**:

- історію виникнення, періодизацію, ключову засадничу проблематику найбільш впливових філософських учень давнього Сходу (Індії, Китаю) та Заходу (Греції, Риму);
- базові терміни та визначення в галузі філософії давньої Індії, Китаю, Греції, Риму;
- прийоми, цілі та тематичні особливості т.з. «східної» та «західної» парадигми філософування;
- початкові етапи, логіку становлення, засади та специфіку традиційного індійського, китайського мислення та європейського мислення;
- основні джерела з вивчення історії філософії давнього Сходу та Античності;
- основні підсумки філософської спадщини давнього світу та її значення для подальшого розвитку сучасної філософії.

ЗВО має **вміти**:

- мати навички конкретно-історичного погляду на філософію давнього світу, способи її практичного втілення, місце в системі культури;
- визначати сутнісну специфіку найбільш впливових філософських шкіл та вчень стародавнього світу;
- сформулювати власний лексикон з історії філософії Античності та мати навички його застосування в науково-практичній діяльності;
- пояснювати специфіку історичного дослідження філософської спадщини Стародавнього світу;
- інтерпретувати першоджерела філософії Давнього світу з урахуванням культурно-історичного контексту та сучасних аналітичних потреб;
- виявляти світоглядні витоки сучасних суспільних концептів, спираючись на знання філософських традицій Індії, Китаю, Греції та Риму.
- вести фахову дискусію з опорою на філософські джерела, концепти та аргументи;
- створювати аналітичні тексти (есе, розвідки, коментарі), що демонструють глибоке розуміння філософських проблем.

5. Пререквізити. Передумовою для вивчення дисципліни є базові знання зі шкільних курсів Всесвітньої історії та Зарубіжної літератури.

6. Обсяг курсу.

Вид заняття	Загальна кількість годин
Лекції	38
Семінарські (практичні) заняття	32
Самостійна робота	140
Індивідуальне завдання	контрольна робота
Всього кредитів (годин)	7 (210 годин)

Форма проведення занять – лекційні, семінарські (практичні), самостійна робота – з використанням системи дистанційного навчання Moodle, літератури, відеоматеріалів.

7. Тематика курсу.

Змістовий модуль 1. Даршани стародавньої Індії: ортодоксальні та неортодоксальні

Тема 1. Дослідження предметного поля філософії Давнього світу і принципів періодизації історії філософії

Вступ до курсу історії Давньої філософії. Культурно-історичні умови виникнення філософії. Періодизація історії філософії, її основні принципи. Основні чинники відмінностей між різноманітними вченнями, школами, напрямками: ступінь розвитку продуктивних сил, зрілість суспільних відносин; ступінь розвитку загальної культури і науки; світоглядні умови й філософські джерела.

Поняття історико-філософської парадигми. Історичні парадигми філософії як результат її осмислення. Специфіка історико-філософських парадигм та її обумовленість особливостями вирішення головних проблем, які постають перед філософами того чи іншого періоду: проблеми буття, пізнання, людини, її місця і ролі в суспільному житті, суспільство, природа тощо.

Історичні типи та своєрідність філософської думки різних народів у різні періоди історії. Специфіка східної та західної парадигми філософування.

Зародження наукових уявлень про світ у Давньому Вавилоні та Єгипті.

Тема 2. Становлення індійської філософії. Ортодоксальні даршани

Міфологічний світогляд стародавніх індійців. Культурно-історичні умови формування та ідейна спадщина Давньої Індії. Філософування на тлі ведійського світогляду. Періодизація індійської філософії та структура корінних текстів. Поняття даршани. Веди, брахмани, араньякі, упанішади, епоси, пурани, сутри, шастри.

Понятійний каркас індійської філософії: Атман-Брахман, Абсолют, сансара, карма, майя, мокша, мукті, нірвана, дхарма, мандала. Сфери всесвіту (небесна трійка), три світи, божественна пара. Основні філософські теми: світ, Атман, вічність, причинність. Освоєння індійської філософії західним світом. Поняття

«індійська філософія» та «образ» індійського мудреця.

Класифікація даршан за принципом відношення до Вед. Ортодоксальні даршани (астика) санх'я, йога, ньяя, вайшешика, міманса, веданта.

Філософські конструкти шкіл санх'я і йога. Санх'я як метафізичне підґрунтя йоги та вчення про позбавлення від страждання. Уявлення про вічні першооснови: Пуруша – чиста свідомість, що присутня в особистості та Пракриті (Прадхана) – субстанція усього, що виникає. Взаємна необхідність першооснов та їх взаємини. Йога та звільнення людини від афектів (яма, ніяма, асана, пранаяма, пратяхара, дхарана, дх'яна, самадхі).

Ньяя-даршана та даршана-вайшешика. Теоретичні погляди школи ньяя. Погляди на світ об'єктів мислителів школи вайшешика. Вчення про дхарму у школі міманса. Веданта та вчення про ілюзорність світу і реальність абсолютного Брахмана. Значення ортодоксальних даршан для формування світоглядних моделей, що лежать в основі аналітики суспільних процесів.

Тема 3. Неортодоксальні даршани, етика асектизму джайнізму та матеріалістична критика чарвака-локаята

Становлення неортодоксальних шкіл.

Філософський зміст джайнізму. Вчення Вардгамани (Магавіри): метафізика, етика, звільнення. Мінливе буття та незмінні субстанції драв'я в його основі; їх атрибути гуни та модуси. Поняття джива й аджива. Атрибути та можливості індивідуальної душі; зв'язані душі та вільні душі. Природа об'єктів, що сприймаються чуттєво. Питання спокуси дживи та карми, розвиток дживи та його потенції. «Звільнення» як мета вчення джайнізму. Напрями джайнізму у розумінні аскези: дигамбари та шветамбари.

Чарвака-локаята. Походження та розвиток матеріалістичних поглядів у Індії. Основні версії щодо назви школи. Вчення чарваків про світ та його пізнання. Етичне вчення чарваки-локаяти. Роль неортодоксальних шкіл у формуванні альтернативних моделей соціального устрою, політичної критики та ідеологічного спротиву. Значення цих концепцій для аналізу

ідеологічних конфліктів у суспільних процесах.

Тема 4. Буддизм як неортодоксальна даршана, шлях звільнення, анатма та критика ведичної метафізики

Буддизм як релігійне вчення та філософія. Роль буддизму в історії Індії та всього людства. Періодизація історії буддизму.

Вчення Сіддхартти Гаутами (Шак'ямуні) про світ, душу, істину. Вчення про істинну поведінку та чотири шляхетні істини, восьмискладовий шлях звільнення, закон взаємозалежного виникнення, «три засадничі характеристики буття»:

«несталість», «безособистісність», «незадоволеність».

Чотири шляхетні істини, вчення про причиновозумовлене походження та карму, вчення про не-«я» (анатма-вада). Погляди на походження і закономірність світу. Концепція буття як безперервного потоку становлення, круговороту перероджень (сансара). Вчення про загальну мінливість і заперечення існування душі як особливої сутності. Вчення про закони дхарми (дхамми). Дхарма як моральний закон. Практичні шляхи етичного вдосконалення.

«Трипітака» як спроба систематизації буддизму. Дві форми буддизму – хінаяна («мала колісниця») і «махаяна» («велика колісниця»). Школи буддизму: мадх'яміка, йогачара, ваджраяна, саутрашина та ін. Значення буддійських концептів для аналізу нормативних систем, моделей співжиття та етичного лідерства в суспільно-політичному контексті.

Змістовий модуль 2. Мудрість Піднебесної: філософські традиції стародавнього Китаю

Тема 5. Культурно-соціальні передумови становлення Китайської філософії

Культурно-соціальні передумови філософствування в Китаї. Китайська міфологія. П'яте сторіччя до н.е. – період Жаньго – «золоте сторіччя» китайської філософії «Історичні записки» Сима Цяня про шість філософських шкіл: конфуціанство, моїзм, школа закону фа-цзя, даосизм, школа ін-ян (натурфілософія), школа імен шін-цзя.

Класичні книги китайської освіченості: Книга пісень, Книга історії, Книги Весни і Осені, Книга змін. Культ Неба. Культ предків (манізм). Світоглядне значення ритуалу. Китайська міфологія. Перехід від міфу до філософського знання. Книга «І цзин» («Книга перемін»). Специфіка китайської філософії.

Вчення Мо-цзи (Мо-ді). Вихідні положення моїзму.

Тема 6. Філософія Дао: натуралістичне недіяння, космічний порядок і метафізика спонтанності та управління

Передумови виникнення даосизму. Життя та діяльність Лао-цзи. Трактати

«Дао де цзин» та «Чжуан-цзи». Вчення про Дао – природний закон речей. Перехід Дао у свою протилежність. Пізнання переходу – «Де». Самовичерпність і саморозвиток Дао.

Вічна, єдина і неподільна матеріальна субстанція «ці» як першооснова всього існуючого. Змінність речей – невід'ємна властивість матеріальної субстанції «ці». Суперечливість буття світу. Етичне вчення Лао-цзи. Дотримання «міри речей» як головна життєва мета для людини.

Філософські погляди послідовників Лао-цзи – Ян-чжу, Чжуан-цзи. Постановка під сумнів традиційного тлумачення «природи речей». Значення даосизму для аналізу концептів автономії, природності та меж соціального конструювання в аналітиці суспільних процесів.

Тема 7. Етика гармонії та соціального обов'язку: конфуціанська концепція ритуалу, доброчесності та управління

Джерела, ціль та грані вчення Кун-цзи. Життя та діяльність Кун-цзи. Зв'язок основних положень вчення й сфер суспільного життя.

«Атака на серце». Доброчесність як породження-результат свідомої практичної діяльності, тобто трансформація «природи». Потреба у «виправленні імен» та її смисл. Природність та культурність. Діагностика «теперішніх часів» як смуту внаслідок виснаження моралі. Значення «знання людей». «Благородна людина» цзюнь-цзи та «мізерна людина» сяо жень. Аспекти «принципу шанобливості» (сяо).

Ідея справедливості та її реалізація через поняття «людяність» жень. Принципи шу «взаємність» та чжун «відданість» як керуючі у практиці жень. Добродійне життя згідно обов'язку (і) та управління за допомогою ритуалів (лі). Прагнення тотальної моральності та ідеальне управління, що полягає у не-діянні увей. Вплив конфуціанства на формування нормативних систем, концептів легітимності, стабільності та моральної відповідальності. Значення конфуціанської традиції для аналізу суспільних структур, політичної етики та культурних моделей влади в аналітичній практиці.

Змістовий модуль 3. Витоки античної філософії: від Іонії до Сократа

Тема 8. Культурно-історичний простір розвитку античної цивілізації

Передумови виникнення античної філософії: географічно-кліматичні, культурно-історичні, соціальні. Формування полісу і його значення в античній історії. Економічні та політичні обставини. Антична демократія. Релігійне життя. Джерела філософії Стародавньої Греції. Передфілософські уявлення античності: від міфу до логосу. Від хаосу до космосу. Гомерівський епос. Етичний елемент у поемах Гесіода. Проблема першопочатку. Орфізм. Філософські рефлексії орфіків та їх значення для розвитку античної філософії. Лірична поезія. Творчість Ферекида та “семи мудреців”. Буденна свідомість як духовне джерело філософії. Гноми як джерела “життєвської мудрості”. Відкриття людської індивідуальності і духовного світу філософського мислення.

Етапи розвитку і особливості античної філософії. Роль античної спадщини у формуванні європейської традиції мислення. Значення античного культурного простору для розуміння витоків політичної етики, нормативних систем і моделей влади в аналітиці суспільних процесів.

Тема 9. Філософія ранньої класики. Іонійська філософія

Іонійська (мілетська) філософія природи. Фалес із Мілету. Початкові філософські рефлексії. Перша філософська школа (іонійська) і її представники: Фалес, Анаксимандр та Анаксимен. Проблема першопочатку: «Усе з води». Гілозоїзм. Анаксимандр. Апейрон – першопочаток всього, його характеристика. Твір «Про природу» Виникнення світу. Анаксимен. Повітря – першопочаток існуючого.

Геракліт із Ефесу: життя і діяльність. Основні принципи філософії Геракліта: а) вогонь – першопочаток буття; б) принцип: “все тече” (образ ріки); в) принцип “боротьби” і гармонії протилежностей; г) логос – принцип впорядкування космосу і закон світобудови. Гносеологічні та етичні проблеми у філософії Геракліта. Історичне значення іонійської натурфілософії для наступного розвитку філософського знання.

Тема 10. Італійська філософія. Атомістичні концепції Левкіппа та Демокріта

Піфагор та піфагорейський союз. Джерела піфагореїзму. Онтологічна, гносеологічна та морально-етична концепції у творчості Піфагора. Число як першопочаток і основа буття. Число і звук (акустика). Вчення про душу. Метемпсихоз (переселення душі). Політичні ідеї. Історичне значення піфагореїзму для розвитку світової філософії і науки.

Духовні витоки елеатизму. Зміна духовних орієнтирів філософської рефлексії. Представники школи елеатів.

Ксенофан із Колофону. Особа Ксенофана та його діяльність. Філософська поема «Про природу». Критика антропоморфізму. Перша спроба абсолютизації раціонального способу пізнання. Парменід з Елеї. Життя і творчість. Філософська поема «Про природу». Онтологічні рефлексії; відкриття буття. Буття і небуття. Головні характеристики буття. Принцип тотожності буття і мислення. Розходження з іонійцями і Гераклітом

Античний атомізм. Джерела і зміст античного атомізму. Попередники атомістичної концепції. Левкіпп. Демокріт. Атомістична теорія матерії Левкіппа- Демокріта: вчення про атоми і порожнечу; атрибути атомів; рух як спосіб існування атомів; вчення про причиновість. Фаталізм. Випадковість. Гносеологія Демокріта. Вчення про два види пізнання. Взаємодія розуму і відчуттів у процесі пізнання. Вчення про «первинні» і «вторинні» якості. Проблема істини. Вчення про «образи» («ейдоли»).

Тема 11. Софістична риторика і етичний поворот у філософії: інтелектуальна опозиція між Сократом та софістами

Софістика та Сократ: філософські рефлексії над буттям людини. Історичні передумови формування софістичної філософії. Софістика як явище культури і філософський напрямок. Два покоління софістів: старші софісти. Філософія Протагора. Принцип: «людина є міра усіх речей...». Ідейні витoki вчення Горгія: вплив елеатів. Проблема буття. Буття і мислення. Мислення і мова. Момент агностицизму і скептицизму. Негативна діалектика Горгія.

Софістика: філософські рефлексії над буттям людини. Софісти молодшої групи та їх філософські ідеї. Вплив софістики як культурного та філософського явища на наступний розвиток світової філософії. Значення софістики для формування уявлень про публічність, переконання, владу слова та інструменти аргументації в аналітиці суспільних процесів.

Філософія Сократа. Історія життя та смерті Сократа. Відношення Сократа до софістики. Сократичний поворот у філософії: на шляху від космосу до людини. Відкриття людини Сократом. Людські чесноти та система цінностей. Ідея Добра. Моральні закони. Розуміння щастя. Стиль філософування Сократа (бесіда). Філософське життя у спілкуванні. Предмет філософії. Пошук істини. Метод маевтики і його складові. Відкриття індукції.

Сократичні школи. Філософія кініків. Історичні та духовні передумови становлення та розвитку кінійської філософії. Антисфен – засновник школи. Діоген із Синопа. Кінічний спосіб життя. Мегарики. Киренаїки. Вплив сократівської традиції на формування етичної позиції аналітика, здатності до саморефлексії, критичного діалогу та морального судження в суспільному просторі.

Змістовий модуль 4. Класика і трансформація: Платон, Арістотель та елліністично-римська філософія

Тема 12. Онтологія і епістемологія ідей у філософській системі Платона від діалогу до державного устрою

Основні етапи життя та творчості Платона. Заснування Академії. Становлення платонівського діалогу як літературного та філософського жанру. Філософія Платона та попередня філософська традиція

Вчення Платона про ідеї. Природа ідей. Світ ідей і його структурна побудова. Смісл терміну “ідея”. Онтологічний переворот Платона. Вчення про ідеї в діалогах “Гіппій Великий” і “Протагор”.

Алегорія печери. Гносеологія Платона. Процес пізнання ідей. Пізнання як пригадування (анамнезіс). Поняття “Ерос” та його роль у процесі пізнання.

Вчення Платона про людину. Дуалістичне розуміння людини: а) поняття душі і її види (діалоги “Федон” і “Федр”); б) відношення душі до тіла; безсмертя душі; в) метемпсихоз і есхатологія; г) людина і Бог. Етика Платона: а) проблеми смислу людського життя у трактатах “Федон” і “Теетет”; б) вчення про чесноти і їх види. Ідеал абсолютного Добра; в) вчення про Любов і Дружбу у трактатах “Бенкет” (Сімпозион). Естетичне вчення Платона: а) поняття прекрасного; б) мистецтво як наслідування (мімезіс); в) функції мистецтва і його види; г) естетичний ідеал у Платона і способи його формування.

Вчення Платона про державу (політика): походження держави; форми держави. Ідеальна держава. Основні риси ідеальної держави та її побудова. Суспільні стани у державі. Проблеми виховання. Соціальний смисл утопії Платона.

Історичне значення філософії Платона. Платонізм і подальший розвиток світової філософії. Доля школи Платона. Платонізм як основа нормативного мислення. Значення платонівської філософії для аналізу концептів влади, істини, легітимності та освітньої моделі в аналітиці суспільних процесів.

Тема 13. Систематизація знання в метафізиці, логіці та етиці: філософський проєкт Аристотеля

Життя і діяльність Аристотеля. Творчий доробок. Заснування Лікею в Афінах; особливості навчального процесу в школі Аристотеля. Генеза філософського знання згідно з Аристотелем: досвід, мистецтво, наука. Принцип поділу наук на теоретичні та практичні. “Перша філософія” та її предмет. Метафізична теорія буття. Критика Аристотелем

платонівської теорії ідей.

Основні засади онтології Аристотеля: поняття субстанції; суте і сутність; субстрат; ентелехія; телеологізм. Фізика Аристотеля: вічність світу; вчення про рух, простір, час; вчення про “першодвигун” (першопричину); необхідність; матеріальні першоелементи (стихії) світу. Космологічні ідеї Аристотеля. Психологічне вчення Аристотеля: вчення про душу та її функції. Визначення життя. Людина як біологічна істота, наділена розумом. Класифікація тварин. Інші біологічні ідеї у трактаті “Про душу”.

Теорія пізнання Аристотеля (трактати “Метафізика”, “Топіка” і “Про душу”). Чуттєвий та раціональний ступені пізнання; їх специфіка. Категорії Аристотеля (субстанція, кількість, якість, відношення, місце, час, положення, посідання, дія, пасивний стан). Логічне вчення Аристотеля. Визначення логіки як науки про мислення і методології наукового пізнання. Головні елементи логічного вчення Аристотеля: а) закони мислення; б) поняття і його природа; в) вчення про категорії; г) вчення про індукцію. Силогізм та індукція; д) теорія доказу; е) сутність наукового знання; три роди наук.

Вчення про суспільство і державу у “Політиці”: проблема виникнення суспільства і держави; людина як “політична” істота; мета держави; соціально- політичний ідеал Аристотеля; форми державного правління; структура суспільства; проблема рабства; публічне і приватне життя, виховання, освіта; суспільні чесноти; економічні погляди.

Етичне вчення Аристотеля: вчення про найвище добро; головні чесноти; знання і моральна поведінка людини; проблема найвищого добра; смисл буття людини; справедливість; етичний ідеал. Естетичне вчення Аристотеля. Визначення суті мистецтва. Види мистецтва. Мімезис. Оцінка літературних жанрів. Катарсис. Естетичний ідеал. Арістотель як засновник системного аналізу. Значення арістотелівської філософії для формування інструментів класифікації, аргументації, етики та політичної оцінки в аналітиці суспільних процесів.

Тема 14. Філософські школи елліністичного періоду та їх трансформація в римському інтелектуальному середовищі

Загальна характеристика епохи та її духовних здобутків. Епікуреїзм. Життя та творчість Епікура. “Сад” Епікура та його ідеали. Етичні правила Епікура: принцип: “проживи непомітно”; ідеал епікурейського мудреця. Римський епікуреїзм: Лукрецій Кар «Про природу речей. Лукрецій про сенс життя, щастя та потребу подолання необґрунтованих страхів.

Витоки та історія виникнення філософії стоїцизму. Засновники і творці філософії стоїцизму: Зенон з Кітіону, Хрісіпп, Арістон і Геріл з Карфагену. Основні засади стоїцизму: логічне вчення; проблеми гносеології; концептуалізм; етичний принцип: “жити згідно з природою”; проблема щастя і чесноти; суспільний принцип: “усі люди – громадяни всесвітнього царства розуму”. Проблема апатії.

Римський стоїцизм: Посідоній (заняття науками; космологічні ідеї); Епіктет (байдужість до світу; доля і можливість бути собою; внутрішня свобода людини); Марк Аврелій (ідеал людини; рівність людей; розум і громадянськість); Цицерон (роль філософії; етичний ідеал; проблема життя і смерті у “Тускуменських бесідах”. Трактат “Про природу богів”).

Сенека «Моральні листи до Луцілія». Філософія та її структура. Аналіз вчення Платона. Сутнє (буття) і його структура. Теорія пізнання. Роль наук в житті людини. Ставлення до життя (і, відповідно, смерті) у зв’язку з уявленнями про сутнє.

Філософія скептиків. Пірронізм: основні ідеї. Вчення про тропи. Пізній неопірронізм і його представники та їх погляди. Історична оцінка скептицизму.

Значення елліністично-римської філософії для осмислення моделей влади, нормативної етики, концепту автономії та інтелектуальної саморегуляції в аналітиці суспільних процесів (стоїчну концепція внутрішньої свободи як основи політичної відповідальності, епікуреїстське розуміння задоволення як межі соціального впливу, скептична стратегія утримання як форма критичного дистанціювання).

Тема 15. Містико-метафізичний синтез платонізму в пізній античності: неоплатонізм Плотіна, Порфирія та Прокла

Духовні витоки неоплатонізму. Плотін – творець системи неоплатонізму. Твір “Еннеади”. Філософія Плотіна: теорія буття; вчення про Єдине, Розум і Душу; матерія і світ;

проблема виникнення світу; вчення про людину; душа людини; теорія пізнання Плотіна; містична інтуїція, аскеза, очищення. Вплив неоплатонізму.

Філософія неоплатонізму. Основні засади неоплатонізму. Порфирій та його логічне вчення. Спасіння душі. Ієрархія чеснот. Прокл. Останній античний філософ. Коментаторська діяльність. Метод практичності. Процес еманції. Ямвліх. Специфіка вчення. Трагування Єдиного. Космологія. Від теогонії до теургії. Процес сакралізації. Неоплатонізм та християнство.

Теми лекційних занять

№	Назва теми	Кількість годин
1	Дослідження предметного поля філософії Давнього світу і принципів періодизації історії філософії	4
2	Становлення індійської філософії. Ортодоксальні даршани	2
3	Неортодоксальні даршани. етика аскетизму джайнізму та матеріалістична критика Чарвака-локаяти	2
4	Буддизм як неортодоксальна даршана: шлях звільнення, анатма та критика ведичної метафізики	2
5	Культурно-соціальні передумови становлення Китайської філософії	2
6	Філософія Дао: натуралістичне недіяння, космічний порядок і метафізика спонтанності в даосизмі	2
7	Етика гармонії та соціального обов'язку: конфуціанська концепція ритуалу, доброчесності та управління	2
8	Культурно-історичний простір розвитку античної цивілізації	2
9	Філософія ранньої класики. Іонійська філософія	2
10	Італійська філософія. Атомістичні концепції Левкіппа та Демокріта	2
11	Софістична риторика і етичний поворот у філософії: інтелектуальна опозиція між Сократом та софістами	2
12	Онтологія і епістемологія ідей у філософській системі Платона: від діалогу до державного устрою	4
13	Систематизація знання в метафізиці, логіці та етиці: філософський проєкт Аристотеля	4
14	Філософські школи елліністичного періоду та їх трансформація в римському інтелектуальному середовищі	4
15	Містико-метафізичний синтез платонізму в пізній античності: неоплатонізм Плотіна, Порфирія та Прокла	2
Разом		38

Теми семінарських (практичних) занять

№	Назва теми	Кількість годин
1	Дослідження предметного поля філософії Давнього світу і принципів періодизації історії філософії	2
2	Становлення індійської філософії. Ортодоксальні даршани	2

3	Неортодоксальні даршани. етика аскетизму джайнізму та матеріалістична критика Чарвака-локаяти	2
4	Буддизм як неортодоксальна даршана: шлях звільнення, анатма та критика ведичної метафізики	2
5	Культурно-соціальні передумови становлення Китайської філософії	2
6	Філософія Дао: натуралістичне недіяння, космічний порядок і метафізика спонтанності в даосизмі	2
7	Етика гармонії та соціального обов'язку: конфуціанська концепція ритуалу, доброчесності та управління	2
8	Культурно-історичний простір розвитку античної цивілізації	2
9	Філософія ранньої класики. Іонійська філософія	2
10	Італійська філософія. Атомістичні концепції Левкіппа та Демокріта	2
11	Софістична риторика і етичний поворот у філософії: інтелектуальна опозиція між Сократом та софістами	4
12	Онтологія і епістемологія ідей у філософській системі Платона: від діалогу до державного устрою	2
13	Систематизація знання в метафізиці, логіці та етиці: філософський проект Аристотеля	2
14	Філософські школи елліністичного періоду та їх трансформація в римському інтелектуальному середовищі	2
15	Містико-метафізичний синтез платонізму в пізній античності: неоплатонізм Плотіна, Порфирія та Прокла	2
Разом		32

Самостійна робота

№	Назва теми	Години
1	Дослідження предметного поля філософії Давнього світу і принципів періодизації історії філософії	10
2	Становлення індійської філософії. Ортодоксальні даршани	10
3	Неортодоксальні даршани. етика аскетизму джайнізму та матеріалістична критика Чарвака-локаяти	10
4	Буддизм як неортодоксальна даршана: шлях звільнення, анатма та критика ведичної метафізики	10
5	Культурно-соціальні передумови становлення Китайської філософії	10
6	Філософія Дао: натуралістичне недіяння, космічний порядок і метафізика спонтанності в даосизмі	8
7	Етика гармонії та соціального обов'язку: конфуціанська концепція ритуалу, доброчесності та управління	10
8	Культурно-історичний простір розвитку античної цивілізації	10
9	Філософія ранньої класики. Іонійська філософія	10
10	Італійська філософія. Атомістичні концепції Левкіппа та Демокріта	10
11	Софістична риторика і етичний поворот у філософії: інтелектуальна опозиція між Сократом та софістами	8
12	Онтологія і епістемологія ідей у філософській системі Платона: від діалогу до державного устрою	10

13	Систематизація знання в метафізиці, логіці та етиці: філософський проєкт Аристотеля	8
14	Філософські школи елліністичного періоду та їх трансформація в римському інтелектуальному середовищі	8
15	Містико-метафізичний синтез платонізму в пізній античності: неоплатонізм Плотіна, Порфирія та Прокла	8
Разом		140

8. Система оцінювання та вимоги

Загальна система оцінювання курсу	Оцінювання знань ЗВО здійснюється за 100-бальною шкалою з подальшим переведенням у національну шкалу (шкалу Університету) та шкалу ECTS, відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету “Чернігівська політехніка”» https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/polozhennya-pro-potochne-ta-pidsumkove-oczinuvannya-znan-zdobuvachiv-vo.pdf Система оцінювання знань з навчальної дисципліни включає поточний та семестровий контроль знань. ЗВО може набрати до 75% (75 балів) підсумкової оцінки за виконання протягом семестру всіх видів робіт і до 25% (25 балів) підсумкової оцінки на екзамені, які сумуються в загальну оцінку за курс. Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із здобувачами вищої освіти під час лекцій, семінарських занять, усного та письмового опитувань здобувачів вищої освіти, оцінювання результатів неформальної освіти та виконання самостійної роботи. Семестровий контроль проводиться у формі екзамену відповідно до графіку навчального процесу згідно затвердженого розкладу. Для складання існують білети. Білети складаються з трьох питань (1 і 2 теоретичні питання – до 8,5 балів, 3 теоретичне питання – до 8 балів). • 7–8,5 балів. Відповідь є повною за змістом, розкриває сутність поставленого філософського питання, демонструє глибоке розуміння теми, оперує коректними поняттями та термінами. Допускається наявність 1–2 незначних фактологічних або термінологічних неточностей, які не спотворюють загальну логіку викладу. • 5–6 балів. Відповідь правильна, логічно послідовна, охоплює основні положення теми. Можливі окремі пропуски у фактичному матеріалі або недостатня глибина аналізу, проте загальна структура відповіді зберігається. • 3–4 бали. Студент володіє більшою частиною базового матеріалу, однак виклад є непослідовним, фрагментарним або нечітким. Відповідь містить істотні пропуски, а також неточності у формулюванні ключових філософських положень. • 1–2 бали. Виявляється незнання більшої частини навчального матеріалу. Відповідь не розкриває суті
---	--

	поставленого питання, містить грубі логічні або фактологічні помилки, порушує базову термінологію. • 0 балів. Відповідь є повністю неправильною, не має змістовного зв'язку з темою питання або відсутня. Оцінювання успішності ЗВО під час семестрового контролю вноситься у відомість успішності та навчальну картку здобувача вищої освіти в автоматизованій системі управління – АСУ «ВНЗ».
Вимоги до контрольної роботи	Контрольна робота є самостійною письмовою творчою працею, що виконується позааудиторно на основі запропонованого викладачем переліку тем. Студент самостійно обирає тему, опрацьовує джерела, формулює авторську позицію та аргументує її у формі філософського есе. Метою контрольної роботи є перевірка рівня самостійного мислення, здатності до критичного аналізу, узагальнення філософського матеріалу, а також практичного застосування знань, здобутих у процесі вивчення курсу. Робота має відображати індивідуальне осмислення теми, а не бути переказом чужих думок. Авторська позиція аргументується через приклади, аналогії, порівняння, посилання на джерела. Загальна максимальна кількість балів за контрольну роботу – 11. Критерії оцінювання виконаної контрольної роботи: • 9–11 балів. Робота логічно структурована, повністю розкриває сутність обраної теми. Використано релевантні джерела, на які є коректні посилання. Аргументація переконлива, висновки обґрунтовані, стиль викладу відповідає академічному рівню. • 7–8 балів. Робота загалом логічна та послідовна, охоплює основні аспекти теми. Використано окремі джерела, наявні посилання. Аргументація частково недостатня, висновки потребують глибшого обґрунтування. • 4–6 бали. Робота викладена фрагментарно, не охоплює всіх аспектів теми. Аргументація поверхнева або непослідовна. Посилання на джерела є, але їх недостатньо. Висновки нечіткі або не повністю відповідають поставленим завданням. • 0–3 бал. Робота неструктурована, зміст неповний або не відповідає темі. Відсутні посилання на джерела. Аргументація слабка або відсутня, висновки не сформульовані. Такий вид роботи кожен студент може виконати один раз протягом семестру.
Семінарські (практичні) заняття	Усне опитування включає в себе опитування за будь-яким питанням, винесеним на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання інших ЗВО, відповідь на питання для повторення (з тем, що було вивчено раніше). Максимальна кількість балів може бути виставлена ЗВО, підготовленим до відповідей на усі питання теми, включаючи питання винесені на самостійне опрацювання. За кожне виконане завдання здобувач вищої освіти отримує певну кількість балів з урахуванням максимальної

	кількості балів. Здобувач вищої освіти за роботу на семінарських заняттях змістовних модулів може отримати до 4 балів. Складові частини оцінки: відповідь на питання (виконання індивідуальних завдань) – до 4 балів; доповнення – до 3 балів; запитання – до 1 балу. Загальна максимальна кількість балів за семінарські заняття – 64. Оцінюючи відповідь ЗВО, викладач керується такими критеріями, як: 4 бали – повне, послідовне та обґрунтоване викладення матеріалу. Відповідь свідчить про глибоке розуміння питання та його зв'язок з іншими темами та питаннями. 3 бали – ЗВО дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач відповідає не чітко. 2 бали – ЗВО виявляє знання і розуміння основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає суттєві помилки і усвідомлює їх тільки після повторної вказівки викладача. Викладає матеріал не послідовно. Відповіді на уточнюючі запитання дає не одразу, не впевнено та не чітко. На додаткові питання викладача не відповідає, або відповідає дуже поверхово. 1 бали – ЗВО у відповіді припускається грубих помилок і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача; поверхово орієнтується в питанні та темі, яка обговорюється на семінарському занятті. 0 балів отримує ЗВО, який відмовляється відповідати на запитання.
Умови допуску до підсумкового контролю	До підсумкового семестрового контролю допускаються ЗВО, які виконали всі обов'язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 35 балів і більше. У випадку, якщо ЗВО протягом семестру не виконав у повному обсязі передбачених робочою програмою навчальної дисципліни всіх видів навчальної роботи, має більше 30% пропусків навчальних занять (без поважних причин) від загального обсягу аудиторних годин відповідної навчальної дисципліни або не набрав мінімально необхідну кількість балів (тобто кількість балів, яка сумарно з максимально можливою кількістю балів, які ЗВО може отримати під час семестрового контролю не дозволить отримати підсумкову оцінку «задовільно – Е, 60 балів»), (35 балів), то він не допускається до складання екзамену під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість. На ліквідацію академічної заборгованості виноситься весь обсяг теоретичного матеріалу, що передбачений робочою програмою навчальної дисципліни. Академічна заборгованість повинна бути ліквідована до атестації здобувача вищої освіти, а у випадку коли заборгованість виникла з дисципліни, знання, уміння та навички з якої, відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівця, потрібні для вивчення навчальних дисциплін наступного семестру, то така заборгованість повинна бути ліквідована до початку нового семестру. Академічна заборгованість ліквідується здобувачами вищої освіти протягом наступних семестрів згідно з розкладами ліквідації академічної заборгованості, що

	затверджуються директором ННІ за поданням відповідних кафедр. Результати ліквідації академзаборгованості відображаються в ліквідаційній відомості успішності.
--	--

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю		Кількість балів
Змістовий модуль 1. Даршани стародавньої Індії: ортодоксальні та неортодоксальні		0...16
1	Робота на 1-му семінарському (практичному) занятті	0...4
2	Робота на 2-му семінарському (практичному) занятті	0...4
3	Робота на 3-му семінарському (практичному) занятті	0...4
4	Робота на 4-му семінарському (практичному) занятті	0...4
Змістовий модуль 2. Мудрість Піднебесної: філософські традиції стародавнього Китаю		0...12
1	Робота на 1-му семінарському (практичному) занятті	0...4
2	Робота на 2-му семінарському (практичному) занятті	0...4
3	Робота на 3-му семінарському (практичному) занятті	0...4
Змістовий модуль 3. Витоки античної філософії: від Іонії до Сократа		0...20
1	Робота на 1-му семінарському (практичному) занятті	0...4
2	Робота на 2-му семінарському (практичному) занятті	0...4
3	Робота на 3-му семінарському (практичному) занятті	0...4
4	Робота на 4-му семінарському (практичному) занятті	0...4
5	Робота на 5-му семінарському (практичному) занятті	0...4
Змістовий модуль 4. Класика і трансформація: Платон, Арістотель та елліністично-римська філософія		0...16
1	Робота на 1-му семінарському (практичному) занятті	0...4
2	Робота на 2-му семінарському (практичному) занятті	0...4
3	Робота на 3-му семінарському (практичному) занятті	0...4
4	Робота на 4-му семінарському (практичному) занятті	0...4
	Виконання контрольної роботи	0...11
Усього поточний контроль і виконання контрольної роботи		0...75
Семестровий контроль (екзамен)		0...25
Разом		0...100

Шкала оцінювання результатів навчання

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (диференційований залік)	
		для екзамену (диференційованого заліку), курсового проекту (роботи), практики, атестації	для заліку
90 – 100	A (відмінно)	відмінно	зараховано

82-89	B (дуже добре)	добре	
75-81	C (добре)		
66-74	D (задовільно)	задовільно	
60-65	E (достатньо)		
0-59	FX (незадовільно)	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання

9. Обладнання та програмне забезпечення. Для проведення лекційних та семінарських (практичних) занять можуть використовуватися мультимедійний проектор, ноутбук, система відеоконференцзв'язку Microsoft Teams (для дистанційного або змішаного навчання), навчальна платформа Moodle.

10. Політики курсу.

У випадку, якщо здобувач протягом семестру не виконав у повному обсязі всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовану контрольну роботу або не набрав мінімально необхідну кількість балів (35), він не допускається до складання екзамену під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість у порядку, передбаченому «Положенням про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів НУ «Чернігівська політехніка»». Повторне складання екзамену з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється. У випадку повторного складання екзамену всі набрані протягом семестру бали анулюються, а повторний екзамен складається у вигляді спілкування по питанням.

До загальної політики курсу відноситься дотримання принципів відвідування занять у відповідності до затвердженого розкладу, а також вільного відвідування лекційних занять для осіб, які отримали на це дозвіл відповідно до «Порядку надання дозволу на вільне відвідування занять здобувачам вищої освіти НУ «Чернігівська політехніка»». Запорукою успішного вивчення дисципліни є активність та залучення під час проведення семінарських/практичних та лекційних занять – відповіді на запитання викладача (як один з елементів поточного контролю), задавання питань для уточнення незрозумілих моментів, вирішення практичних завдань. Консультації відбуваються в аудиторіях університету у відповідності до затвердженого розкладу або ж особистих чи групових консультацій (через вбудований форум) на сторінці курсу в системі дистанційного навчання НУ «Чернігівська політехніка».

Політика користування ноутбуками / смартфонами

Прохання до здобувачів тримати смартфони переведеними у беззвучний режим протягом лекційних та семінарських (практичних) занять, так як дзвінки, переписки та спілкування у соціальних мережах відволікають від проведення занять як викладача, так й інших здобувачів. Ноутбуки, планшети та смартфони не можуть використовуватися в аудиторіях під час занять та під час проведення підсумкового контролю (за виключенням проходження тестового контролю в системі Moodle).

Політика заохочень та стягнень

За результатами навчальної, наукової або організаційної діяльності здобувачів вищої освіти за курсом їм можуть нараховуватися додаткові бали – до 15 балів, у залежності від вагомості досягнень. Види діяльності поза навчанням, за якими здобувачі вищої освіти заохочуються додатковою кількістю балів: участь у міжнародних проєктах, наукові дослідження, тези, участь у науково-практичних конференціях, винаходи, патенти, авторські свідоцтва за напрямками курсу.

Політика академічної доброчесності

Академічна доброчесність повинна бути забезпечена під час проходження даного курсу, зокрема при виконанні контрольних (КР) (принципи описані у Кодексі академічної доброчесності НУ «Чернігівська політехніка»). Списування під час проміжного та підсумкового контролів, виконання практичних завдань на замовлення, підказки вважаються проявами академічної недоброчесності. Від усіх слухачів курсу очікується дотримання

академічної доброчесності у зазначених вище моментах. До здобувачів вищої освіти, у яких було виявлено порушення академічної доброчесності, застосовуються різноманітні дисциплінарні заходи (включаючи повторне проходження певних етапів).

Правила перезарахування кредитів

Кредити, отримані в інших закладах вищої освіти, а також результати навчання у неформальній та/або інформальній освіті, можуть бути перезараховані викладачем у відповідності до положення «Порядок визначення академічної різниці та перезарахування навчальних дисциплін у НУ «Чернігівська політехніка»». Визнання результатів навчання у неформальній освіті розповсюджується на окремі змістові модулі (теми) навчальної дисципліни.

11. Рекомендована література.

1. Антична філософія: курс лекцій / Л. В. Гречанюк. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. 214 с.
2. Арістотель. Метафізика. К. Темпора, 2022. 848 с.
3. Голідей Р., Генсільман С. Стоїцизм на кожен день. 366 роздумів про мудрість, стійкість і мистецтво жити. К., 2022.
4. Історія філософії: навчальний посібник / В. А. Буслинський. Львів: «Новий Світ-2000», 2024. 236 с.
5. Конфуцій Бесіди і судження / Пер. Тетяни Рожко. Київ: Арій, 2022. 224 с.
6. Платон Держава. Київ: Апріорі, 2021.
7. Платон Діалоги. Київ: Фоліо, 2022.
8. Туренко В. Сім мудреців античності: між тиранією і демократією. Політологічний Вісник. 2021. Вип. 86. Р. 97–112.
9. Туренко В.В. Жінки в античній філософії: постаті, праці, концепції. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021.
10. Туренко В.В. Рання грецька філософія: рефлексії про політику і право. Дух і Літера. 2023. 608 с.
11. Філософія Стародавнього Сходу: навчальний посібник / О. В. Кисельов. Київ: Центр учбової літератури, 2023. 198 с.
12. Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи: навч. посіб.: рек МОН України / В.П. Андрущенко, Т.І. Андрущенко, Н.Б. Адаменко та ін.; за ред. Г. І. Волинки. 4-те вид., стер. Київ : Каравела, 2022. 368 с.
13. Aristotle's Empiricism / M. Gasser-Wingate. Oxford: Oxford University Press, 2021. 288 p.
14. Disputers of the Tao: Philosophical Argument in Ancient China / A. C. Graham. London: Open Court, 2022 (перевидання). 502 p.
15. Indian Philosophies Rediscovered: Ancient Wisdom, Modern Relevance / R. Kurapati. New Delhi: Rupa Publications India, 2025. 232 p.
16. Marzueani Intan Introduction to Ancient Greek Philosophy. 2024. Режим доступу: https://www.academia.edu/125882988/Introduction_to_Ancient_Greek_Philosophy.
17. Oxford Studies in Ancient Philosophy. Vol. 61 / ed. R. Kamtekar. Oxford: Oxford University Press, 2022. 320 p.
18. Smith N. Introduction to Philosophy. Houston: OpenStax, 2022. 365 p. Режим доступу: https://assets.openstax.org/oscms-prodcms/media/documents/Introduction_to_Philosophy-WEB_csZrKYp.pdf.
19. The Bhagavad Gita: A New Translation / E. Easwaran. Berkeley: Nilgiri Press, 2023. 296 p.
20. The Oxford Handbook of Chinese Philosophy / ed. J. Tiwald. Oxford: Oxford University Press, 2025. 784 p.

Інформаційні ресурси.

1. Система дистанційного навчання moodle НУ «Чернігівська політехніка». Курс «Філософія Давнього світу». URL: <https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=8673>

2. Сайт Наукової бібліотеки національного університету «Чернігівська політехніка». URL: <http://library2.stu.cn.ua/>
3. Національна бібліотека України імені Вернадського. URL: www.nbuv.gov.ua
4. Наукова бібліотека ім. В. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://lib-gw.univ>.
5. Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України. URL: <http://www.filosof.com.ua/publik.htm>
6. Сайт філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка. URL: <http://philosophy.kiev.ua/>
7. Сайт Українського філософського фонду. URL: <http://www.philosophy.ua>
8. Новий Акрополь. URL: [https://newacropolis.org.ua /](https://newacropolis.org.ua/)
9. Neoplatonik. URL: https://neoplatonik.com.ua/what_is_philosophy
10. Perseus Digital Library. URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

